

БЕОГРАДСКЕ АПОТЕКЕ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ ПРОШЛОГ ВЕКА

Грађански санитет турске царевине прве половине прошлог века био је на врло ниском ступњу у нашим крајевима, па и у самом Београду. Никаквих здравствених установа, па ни лекара, ни апотека турска управа није оставила у наслеђе нашој држави после Другог устанка. Према томе никаквог законодавства о држању и продаји лекова није било, иако је трговина лековима била сасвим слободна и врло жива. Лекови су се добијали из Турске, са истока као и са севера и из суседне државе Аустрије. Свако их је имао право држати, справљати и продавати, услед чега су трговине биле пуне лекова, лекарија и ствари за лечење. Било је и таквих дућана, који су се могли назвати формалним апотекама, јер су држали само лекарије. Те дућане су држали најобичнији трговци, који су у својој трговачкој промућурности знали нешто о лечењу и справљању лекова, или Турци и људи са истока, са југа Грци и Цинцари, или Јевреји и фелчери из Аустрије.

На исто тако ниском ступњу била је и медицина. Свако је имао право лечити и ко се мало у томе истакао добијао је неку врсту дозволе за рад. Ти лекари или како су се турски звали „хеџими“, били су самоуци, или су своје знање стекли код исто таквих хеџима служећи код њих, или читајући разне грчке и турске књиге.

Наш народ у Београду лечио се сам, служећи се разним лекаријама које су справљали старији укућани, или особе које су се овим послом бавиле. Обично су то биле разне траве или масти од разних животиња, а узимане су и из поменутих дућана. Таквих лекарија било је како за спољну тако и за унутрашњу

употребу, а употребљаване су или у оном стању у каквом су добијане, или спремљене у разним облицима према потреби и врсти болести.

Такво је стање фармације углавном било у Београду за време Турака, па и после ослобођења, првих година установљења младе српске државе, то јест до 1815 године, када из Земуна прелази некакав Антон Делини, кога турски паша из захвалности што га је излечио узима за свог лекара и за лекара турског гарнизона у Београду, који је остао у граду. Делини је имао и своју приручну апотеку са којом је услуживао и тадашње београдско становништво. По причању његове унукe, доскора живе старице, госпође Вешовић, он је пашу излечио од неке дуготрајне ране на нози, коју му дотле нико није могао излечити. Поред тога што га је паша узео за свог лекара и лекара турског гарнизона, он је Делинију дао на поклон кућу, која је била на углу садашње Васине и Змај-Јовине улице где се данас налази кафана „Нова Македонија“. Она се звала Лекина кућа и имала је шеснаест дућана. У њој је Делини држао своју приручну апотеку. Та приручна апотека Делинија постојала је, као што ће се ниже видети, до 1832 године, када први апотекар у Београду подиже тужбу и противу њега.

Када је кнез Милош после Другог устанка све више формирао младу српску државу, увиђао је да је здравље народа један од основних услова за њен опстанак и одбрану. Он је видео шта су разне болештине и епидемије учиниле и како су покосиле наш свет. Учинио је све да такозвани лекари хеџими и јатроси буду замењени правим лекарима

Сл. 1 — Део посуђа материјалке (собе за оставу) Прве државне апотеке у Београду. Налази се у подруму апотеке »Македонија«, Македонска улица бр. 32

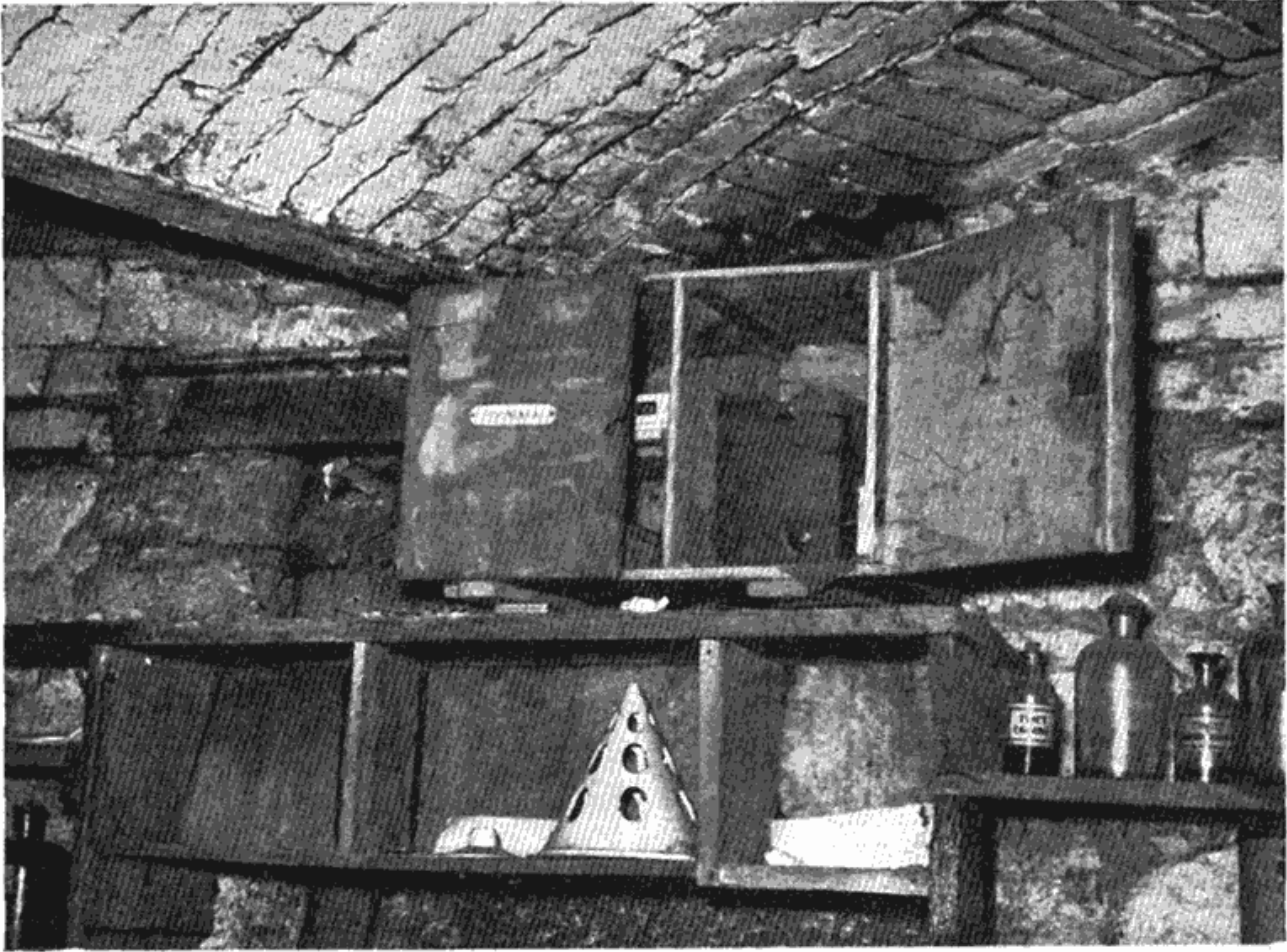
из Аустрије. Али се врло ретко ко од таквих усуђивао да дође у несрећену земљу, коју су сматрали да је иста као што је била под Турцима. Долазили су појединци, али је њихово бављење било врло кратког века. Кнез је преко својих људи, као и преко Вука Караџића, који се око тридесетих година налазио у Аустрији, тражио лекаре и апотекаре за нашу земљу. Он је то чинио и преко нашег конзула у Земуну Хаџи-Стоила.¹

Вероватно под утицајем поменутог конзула, крајем 1829 године, јавља се писмом Матеја Ивановић, дипломирани апотекар и житељ Земуна.² Он је у свом

писму нагласио да се обраћа по препоруци Хаџи-Стоила, а поготову кад му није успело да отвори другу апотеку у Земуну. У том писму он моли кнеза да му одобри, да може у Београду отворити своју апотеку. Даље каже, да ће доћи у Београд да види место за апотеку, да ће ићи у Беч и Пешту да набави лекове и намештај. На ово је кнез Милош писао кнезу Петру Лазаревићу, да у свему изађе усусрет овом апотекару у погледу локала. Апотекар Ивановић је нашао да је за апотеку најпогоднија кућа која се налазила у некадашњој улици Краља Петра, а сада улица „7 јул“ прекопута Саборне цркве. Та кућа данас не постоји а на њеном месту подигнута је велика зграда до данашње кафанице: „?“. Ова зграда у којој је требало сместити апо-

¹ Тих. Ђорђевић, Архивска грађа о насељу Србије, 95.

² Исто.

Сл. 2 — Сандуче за отрове »Венена« Прве државне апотеке у Београду. Налази се у подруму апотеке »Македонија«, Македонска ул. бр. 32

теку, била је својина Турака, о чему је кнез Петар известио самога кнеза Милоша.³ Кнез му је писао да оде до „часног“ Везира и објасни му да је потреба, да Београд добије добро уређену апотеку, како за Србе тако и за Турке.⁴ Везир је прихватио тај предлог и одмах одобрио да се тај локал уступи реченом апотекару, а да се абације, које су тада биле у њему, преселе у унутрашњу зграду, да се зграда уреди како сам апотекар нађе за потребно као и то, да цена локалу остане онаква иста која је била и дотада.⁵

Из једног акта се види да је Мата

Ивановић ову своју апотеку уредио и отворио почетком априла 1830 године.⁶ Али мада су кнез Милош и наше управне власти једва дочекали да Београд добије једну праву апотеку и правог апотекара, народ је држећи се свог конзервативног и застарелог начина лечења ту новину нерадо прихватао, те је апотекар Ивановић имао муке и тешкоће са тадашњим начином продаје лекова, што му је доносило и материјалне штете.

Због тога је он упутио једно писмо, жалбу самоме кнезу 18 септембра 1832 године у коме је изнео случај и прилике

³ Кнежева канцеларија, Београдска полиција бр. 11/830 год.

⁴ Исто, бр. 12/830 год.

⁵ Исто.

⁶ Тих. Ђорђевић, Архивска грађа о насељу Србије, 102.

у којима се он са својом апотеком налазио. То писмо гласи:

„Да су већ две године, како је прешао и отворио апотеку, коју са великим напрежанијем (напрезањем), муком, онако обдржава, као што и дужност моја и прописи лекарски изискују. А стање моје, покрај силних, који ми се од овдашњих чивута на пут стављају, преполо све жалосније и бедније бити испуњавам. Зато Светлости Вашој, велико отивјешјем отцу отечества колено приклоно припадам свеспокорњејше просити, да би се по неисказаној благодати и отеческој милости, коју свима такову присећи благоутробно указује. И на мене утолико смилувала, да се сва она зла употребљенија, која су код овдашњих противу сваког устава (закона) лекарија и целителна вестевства продавајући Јевреја, на велики мој губитак и пропаст царствовала и још царствују. Високочајшим Светлости Ваше налогом укину и потребна за све од части установити се имајућим шпиталу, нарочито пак за пожаревачки већ устројен шпитал, лекарства од мене узимају, који се строго обвезујем, да ћу их свагда и совесно по оној цени давати, којом се код иностраних апотека добавити узмогну“.⁷

Из овог се писма јасно види, да су трговине и даље продавале лекове и тиме наносиле апотекару Ивановићу материјалне штете а нашем живљу штете у здрављу, а да би апотекар Ивановић поправио своје финансиско стање, он је кнеза молио, да му допусти, да из своје апотеке издаје лекове за установљене војне болнице. Види се такође, да је наша држава за своје болничке потребе набављала лекове из Аустрије, како апотекар Ивановић у свом писму каже „иностраних апотека“, као и то, да ће он давати лекове не само савесно, тачно већ и по истој цени њиховој.⁸

Поред овог писма кнезу Милошу, он се више пута обраћао и жалио и кнезу Јеврему, Милошевом брату, који је био

командант подунавског „средоточја“. У тим својим жалбама, он је наводио да има стручно апотекарско знање и да је уложио свој новац како би једну овакву апотеку установио у Београду.⁹ Кнез Јеврем је увиђао не само колико материјалне штете наноси таква трговина апотекару Ивановићу, него да би, ако се овако и даље пустило трговање лековима, Београд изгубио ову јако жељену и много потребну апотеку. Он је позвао управника вароши Београда Цветка Рајовића и наредио му да отсада сваку трговину са лековима ван апотеке спречи.¹⁰

Управник Рајовић позвао је све те трговце, нарочито „чивуте“, и запретио им је да убудуће не смеју у својим дућанима ни држати ни продавати лекове. Исто тако је позвао и турског лекара, реченог Антона Делинија и издао му наређење, да убудуће не сме из своје приручне апотеке издавати лекове хришћанима то јест грађанима, него кад прегледа има да да свој рецепт, да би они узимали лекове из постојеће грађанске апотеке. Том приликом је такође позвао и момка доктора Куниберта и наредио му да убудуће не сме докторисати, нити справљати лекове.¹¹

Рајовић је о свему овоме обавестио кнеза Милоша,¹¹ који му је одговорио, да је у свему разумео његов поступак у погледу забране продаје лекова ван апотеке, па како је кнез разумео важност здравља нашег народа, то му је наложено, да све те трговце поново позове у полицију и запрети им, ако би и преко ове наредбе и даље продужили тај свој рад, да ће их новчано кажњавати, а лекове одузимати; да имају своје исправне лекове уступити тамошњем апотекару Ивановићу. Што се тиче казне, каже се у том акту кнежевом, да ће бити до 100 гроша.¹²

Овом наредбом кнеза и управника Рајовића ударен је темељ закону о продаји лекова, одузимању лекова, конфи-

⁷ Државна архива, Писма др Стеића.

⁸ Попечитељство внутрењих дела С. бр. 567/832 год.

⁹ Кнежева канцеларија, Београдска полиција 1831 год.

¹⁰ Кнежева канцеларија, Београдска полиција 1831 год.

¹¹ Исто.

¹² Исто.

скацији или како се тамо каже у беглук, као и о новчаној казни за непокоравање наредби, односно, првом закону о апотекама у Београду, а доцније на сваки начин и за целу земљу.

Из разних аката и предмета види се, да је ова апотека Ивановића издавала лекове разним установама на „правителствени“, државни рачун: за крагујевачки и пожаревачки „шпитаљ“, окружним лекарима дајући им 20% рабата од аустриске таксе, која је тада важила у Србији.¹³

Што се тиче локала ове апотеке он се састојао: од собе, апотеке, дућана, или како се у фармацији каже офидине, од мутвака, то јест, собе, одељења за оставу лекова, или материјалке, и подрума. На горњем спрату био је стан апотекара Ивановића. Ову зграду купио је од Турака Ичко. Његова жена продала је потом ту зграду држави. Од стране државе инспектор правителствене типографије (штампарије) Јаков Јакшић направио је уговор са апотекаром Ивановићем о закупу локала. Уговор је имао три тачке: годишња кирија била је 150 талира; иста се има плаћати у почетку сваке године и да свака страна може отказати уговор на пола године раније.¹⁴

Приликом комисиског прегледа ове апотеке 1846 године, од персонала су се у апотеци налазили: шеф апотеке Матеја Ивановић, који је дипломирао у Пешти; као магистар је био његов брат Александар-Аца, који је такође дипломирао у Пешти и један лаборант. За офидину комисија каже да је доста мрачна, а за ормане да не одговарају својој цели, јер чекмецета (фијоке) нису једна од другог са доње стране раздељена.¹⁵

Године 1839 Централно правителство Србије, влада, прешла је из Крагујевца у Београд. Том приликом Совјет је до-

нео своје решење да и правителствена апотека из Крагујевца има да пређе у Београд.¹⁶ Узгред ћемо само напоменути да је тада наступио сукоб између Попечитељства финансија и Попечитељства внутрених дела, око укидања ове апотеке као штетне по државну касу.¹⁷ Совјет је у овом случају стао на страну Попечитељства внутрених дела, сматрајући да је апотека како за правителство тако и за сам наш народ потребна, те да се она има задржати у правителственим рукама, одлучујући даље да се има сместити у главној улици¹⁸ у Гарашаниновој згради (број непознат); да издаје за војне потребе лекове и да сви окружни лекари имају из ње узимати лекове за своје потребе приручних апотека.¹⁹ Кирија за локал, где је ова у Београду била смештена, била је четрнаест талира месечно. А кад уговор са апотекаром Матејом Ивановићем буде престао, ту ће се у исти локал правителствена апотека преместити.²⁰

За ову другу по реду у Београду апотеку, односно, правителствену, већа је потреба у Београду изискивала и више лекова, те су лекови поручени из Аустрије. Попечитељство внутрених дела је тражило од Попечитељства финансија да ове лекарије ослободи од ђумрука (царине), што је својим решењем од 19 септембра 1839 године ово Попечитељство и учинило.²¹

Набавку лекова за ову апотеку вршио је шеф, или њен провизор, правителствени апотекар Павле Илић, који је дошао са апотеком из Крагујевца. Како је један део крагујевачке апотеке остао у Крагујевцу за тамошњи војни шпитал, то се апотекар Илић имао постарати и за набавку намештаја, прибора и судова. У погледу стелажа он се распитивао код београдских столара који су му их ценили 600 талира, али

¹³ Попечитељство внутрених дела С. бр. 761/833 год.

¹⁴ Државна архива, Збирка Мите Петровића, кутија бр. 28.

¹⁵ Попечитељство внутрених дела К. С. бр. 587/846 год.

¹⁶ Совјет бр. 1729/839 год.

¹⁷ Намесничество књажевског достојанства в. бр. 2003/839 год.

¹⁸ Политика од 3/8, 1956 год. и Србске новине бр. 50/841 год.

¹⁹ Попечитељство внутрених дела С. бр. 2119/839 год.

²⁰ Србске новине бр. 61/844 год.

²¹ Попечитељство фин. П. бр. 1655/839 год.

Сл. 3 — Дестилациони апарат Прве државне (правителствене) апотеке у Београду. Налази се у подруму апотеке »Македонија« у Македонској улици бр. 32

су му казали да се све то може са стране добавити у половину цене. Што се тиче ове набавке апотекар Илић је ишао у Пешту и Беч. Из списка наручених ствари види се да су стелаже коштале 350 талира, сигнатуре за исте 60 талира. Посуђе, које је допунило оно што је донесено из Крагујевца, коштало је 29 талира. Даље се из списка види, који је имао петнаест ставки, да су набављене плехане кутије, сандуци за разне траве

за таван, две табле, то јест, Хигија и Ескулап као и грб, аламбик, то јест, апарат за дестилацију, котлови, мензуре, машине за пилуле. Цела ова поруџбина са путним трошковима коштала је 691 талир. Ова је роба примљена комисиски у присуству шефа санитета Попечитељства унутрених дела.²²

Од персонала у 1839 години правителствена апотека је имала: правителственог апотекара Павла Илића, чија је плата била 800 форината сребра, једног помоћника са платом 400 форината сребра и два лаборанта са платом од 288 форината сребра. Остале издатке у овој години имала је апотека: за кирију локала 560 форината сребра; изванредне трошкове 500 форината сребра; за набавку лекова 1200 форината сребра, — што све скупа чини са горњим издацима персонала 3.748 форината сребра. Што се тиче издатих лекова за војство износило је 985 форината и 45 крајцара, а у извештају за ову годину је стајало да је резултат обрта био повољан.²³

Двадесет деветог новембра 1839 године Попечитељство финансија својим решењем доставља правителственој апотеци настављеније, правилник о манипулисању новцем при апотеци.²⁴ То би значило да се овим створио први закон о унутрашњем вођењу правителственом апотеком. Ево укратко тих прописа:

²² Попечитељство финансија П. бр. 689/839 год.

²³ Попечитељство финансија П. бр. 1315/839

²⁴ Исто.

Апотекар има да води тефтер, књигу примања и издавања новца. Да се рачун води у аустриским форинтама рачунајући за једну форинту 3 цванцика. Исто тако може примити и турски новац, рачунајући једну форинту у 11 гроша. У тефтер ће уписивати и који новац прима, како приход, тако и издатак. Он може из касе, без икаквог претходног одобрења, издати суму до 20 форината и то за потребе апотеке, а веће суме само по претходном одобрењу. Поред овог тефтера мора водити још два, и то: један за вођење вересије, а други за набавке ствари како за оне из Аустрије, тако и за оне што у Србији купује.²⁵

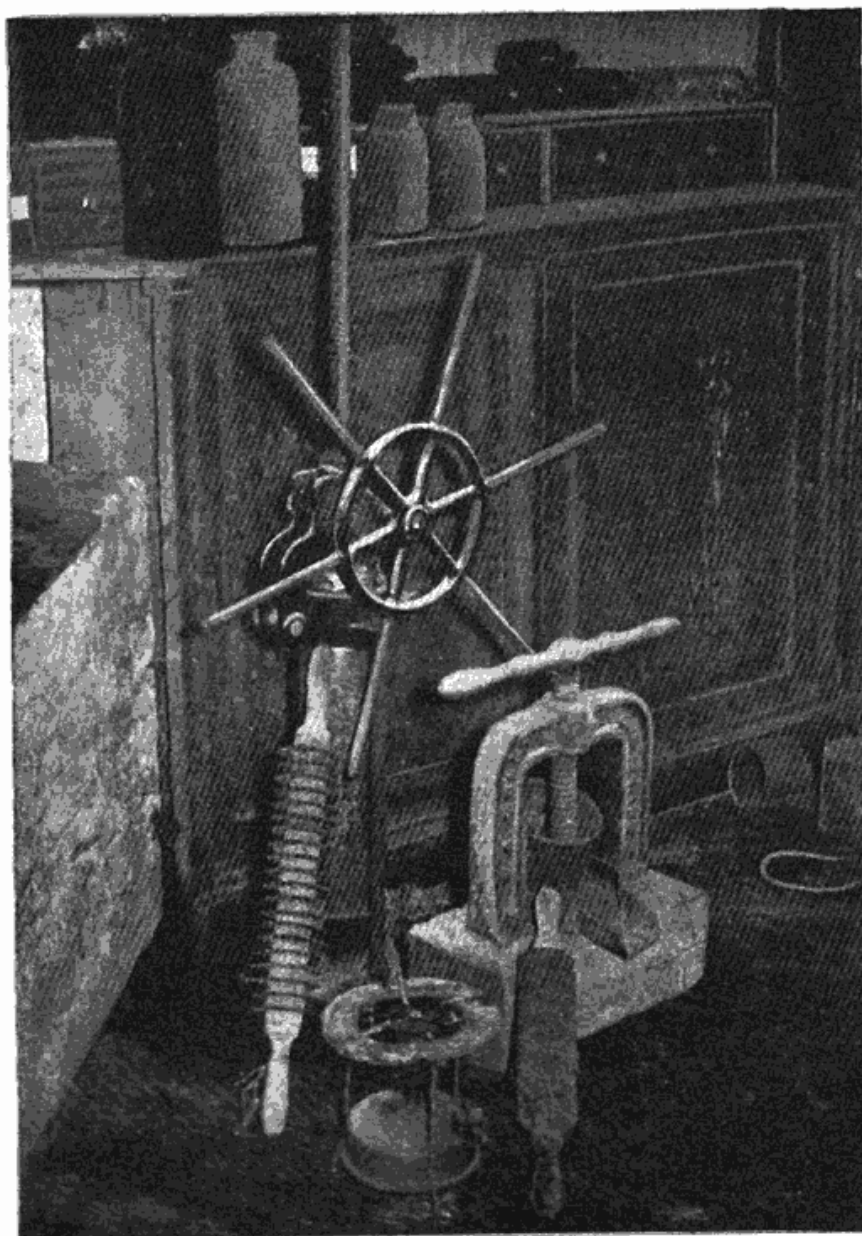
При поручбинама мора водити строго рачуна да све ствари што их буде набављао буду што јевтиније и доброг квалитета и то преко правителственог банкара. Мора строго водити рачуна о вересији коме се даје, а мора пазити да се она на време сакупља. Правителствена каса неће примити на себе никакву вересију, већ ће ненаплаћену бити приморан да надокнади сâм правителственој каси, сем онога што је издато за војство и правителствене установе. Дужан је да на крају сваког месеца даје Попечитељству финансија кратак обрачун (извод) прихода и издатака.²⁶

У списку персонала у првој половини

²⁵ Исто.

²⁶ Попечитељство финансија П. бр. 1764/842

²⁷ Др Влад. Ђорђевић, Војни саветет, књига I, 150.

Сл. 4 — Остаци лабораторија Прве државне апотеке у Београду. (Преса за пилуле, преса за тинктуре, ножеви за справљање лековитих бонбона, примус (гасна лампа))

1842 године био је сем шефа Павла Илића и помоћник Јосиф Менер. Од лабораната су била двојица и то Ђорђе и Арсен. У другој половини исте године, као помоћник био је магистар фармације Ђорђе Богдановић, а од лабораната уместо Арсена био је неки Данило и лаборант Ђорђе који је био отац др Владана Ђорђевића.²⁷

Почетком 1844 године избио је сукоб између првог помоћника Ђорђа Богдано-

вића и правителственог апотекара Илића. Не зна се директан повод овог сукоба, а зна се само то да је он 4 марта 1844 године поднео писмену тужбу Попечитељству внутрених дела. У овој тужби је навео како шеф Илић не рукује повереном му апотеком уредно, као правителственим добром, да рачуне „безверно“ склапа и предаје, правителствено добро расипа, са стварима, које су апотеци потребне, сам се ползује, а и другима даје на услугу.²⁸

На основу ове претставке Санитетско одељење Попечитељства внутрених дела је 8 марта упутило акт Попечитељству финансија са прилогом исте оптужбе, тражећи да оно састави комисију у коју би ушао и начелник санитета ради извиђања тачности оптужбе. Уједно се у овом истом акту умољава да оно предложи шта ће све бити „необходно“ да се у овом случају учини.²⁹ Попечитељство финансија је у ову комисију одредило једног свог начелника и иста је комисија испитала целу ствар и саслушала самог апотекара Илића.³⁰

Детаље о свему томе овде нећемо износити јер није ни место али ћемо само напоменути, да је у вези овог поново произашао сукоб између ова два попечитељства. Попечитељство финансија и овога пута је тражило да се ова апотека прода и преда у приватне руке.³¹ Попечитељство внутрених дела је и овога пута стало на гледиште да је правителствена, то јест, државна потреба да апотека и даље остане у правителственим рукама. А ако је сам апотекар крив, да зато није крива апотека. Па ако је он било какву штету учинио правителству, треба да је и надокнади.³²

Из тог разлога Попечитељство внутрених дела предлаже да се донесе и заведе један потребан закон.³³ И заиста 1845 године донесен је закон о прави-

телственој апотеци као и о њеном пословању и управљању. Ова правила су послата 1 децембра 1844 године Совјету на одобрење. Совјет их одобрио, а кнез у свему прихватио решење Совјета.³⁴ Узгред ћемо напоменути и то, да је 1845 године Србија добила још један закон, закон о приватним апотекама. Овај закон је био први по коме су се владале и управљале апотеке како у Београду, тако и у Србији.³⁵

Правителствена апотека је издавала лекове: за потребе војске као и за остале правителствене потребе; сиромашним ђацима лицеја, семинарија и гимназија; за окружне физикусе и остале лекаре, који су по § 12 наставленија за њих морали и имали право да држе своје приручне апотеке. Правителствена апотека је вршила и хемиске анализе, управо правителствени апотекар Илић је радио и то на захтев полицијских и судских власти. Илић је једном приликом тражио од Попечитељства внутрених дела да му се за ове анализе посебно плаћа награда за дангубу и труд.³⁶ Совјет је на ово његово тражење донео решење којим га одбија, наводећи да се то не даје никаквим подобним то јест сличним чиновницима, већ правителствена апотека има то да обавља по својој званичној дужности.³⁷

Прва половина 1839 године затиче Антона Делинија као апотекара у Шапцу, а месеца септембра он подноси молбу да му се дозволи да своју апотеку из Шапца премести у Београд.³⁸ Пре но што је добио дозволу за Шабац, он се обратио и тражио да отвори апотеку у Београду али је одбијен из разлога, што су две тада постојеће апотеке у Београду, приватна апотека Ивановића и правителствена, довољне за тадање прилике Београда.³⁹ После ове молбе апотекара Делинија о премештању апотеке њему

²⁸ Попечитељство внутрених дела С. бр. 389/844 год.

²⁹ Исто.

³⁰ Попечитељство финансија П. бр. 567/844 г.

³¹ Попечитељство финансија П. бр. 1352/844 г.

³² Совјет бр. 761/844 год.

³³ Попечитељство внутрених дела С. бр. 152/844 год.

³⁴ Совјет бр. 902/844 г.

³⁵ Попечитељство внутрених дела С. бр. 1325/844 год.

³⁶ Совјет бр. 769/848 год.

³⁷ Исто.

³⁸ Попечитељство внутрених дела С. бр. 1432/840 год.

³⁹ Попечитељство внутрених дела С. бр. 1470 и Совјет бр. 1027/845 год.

је правителство одобрило 4 октобра 1839 године да може апотеку из Шапца преместити у Београд.⁴⁰ И у Београду као и у Шапцу тражио је да му се допусти да може поред вођења апотеке да врши и лекарску праксу, али је од те молбе одбијен.⁴¹

Делини је ову своју апотеку отворио на Дорћолу, изгледа у кући Јакова Јакшића, управника правителствене типографије. Он није имао свога новца, већ га је морао узајмљивати од разних лица. Са једне стране, услед немања свог новца, а с друге стране што није имао стручне квалификације и спреме, он је у својој апотеци радио многе непрописне ствари. Наше власти су вршиле надзор над радом свих апотека па и над његовом. Да би се пак заштитио такве контроле и законских прописа и наређења, он се ухватио заштите београдског паше, чији је лекар раније био. Ово је изнео др Стеић, тадањи начелник санитета, у једном реферату о апотекама у Београду.⁴²

Да би обезбедили свој новац, кредитори су се пожурили и успели су да ову трећу апотеку у Београду затворе. Од тог затварања Делинијеве апотеке кредитори су увидели да нису имали никакве користи и 29 јула 1844 године обраћају се Совјету молбом да им се дозволи да могу, ради обезбеђења свог новца, отворити Делинијеву апотеку под истим условима под којима је и сам Делини држао. Они су обећавали да ће имати као провизоре једно стручно лице. Као образложење навели су да Београд оскудева у апотекама и да ће они са пожртвовањем апотеку обдржавати. Да је њихов дуг од више хиљада форината, а да отварање апотеке треба дозволити утолико пре, што је апотека била затворена само годину дана пре и да су лекови доброг квалитета. Да се Београд шири и да ова апотека поред других може опстати. На крају молбе позивају

се, на новинске огласе, да се тако ради у целој Европи, да се апотека преноси са једног лица на друго.⁴³

Али Попечитељство внутрених дела није се сложило са њиховом молбом и нашло се побуђено да замоли Совјет, да молбу молитеља никако не уважи. Оно је предложило, да се Делинијева апотека као „стварно добро“ без икаквог права остави онакво какво је, а што се тиче њиховог потраживања, да се то судски расправи и да се по судском решењу прода тим пре, што су сами кредитори тражили да се ова апотека затвори, а сам Делини је све ово оставио и у свет отишао.⁴⁴ Тако је ова апотека престала да постоји једно стога што се ово његово право није могло на другом пренети без особитог одобрења попечитељства, а друго што није постојала особита потреба за трећом апотеком у Београду.

Овај двобој између Совјета и Попечитељства внутрених дела има важности за нашу фармацију, јер је Србија добила први закон о приватним апотекама 1845 године, много пре него многе европске земље.

Питање Делинијеве апотеке интересно је и због тога што се приликом тражења Делинијевих кредитора, да им се дозволи да они држе његову апотеку, поставило питање потребе и треће апотеке у Београду. Совјет је њихову молбу доставио кнезу који је спровео Попечитељству внутрених дела са препоруком да оно одговори: да ли би се према приликама могло дозволити да се у Београду отвори и трећа апотека.⁴⁵ На ово је попечитељство одговорило: да би се у Београду могла отворити и трећа апотека, али под познатим условима из разлога што се и сам Београд све више са становништвом увећава, као и из разлога што је последњим расписом самог попечитељства свима другима строго забрањена продаја лекова сем апотекама.⁴⁶

⁴⁰ Попечитељство внутрених дела С. бр. 280/839 год.

⁴¹ Попечитељство внутрених дела С. бр. 183/839 год.

⁴² Попечитељство внутрених дела С. бр. 1325/844 год.

⁴³ Попечитељство внутрених дела С. бр. 1017 и Совјет бр. 694/845 год.

⁴⁴ Совјет бр. 895/844 год.

⁴⁵ Попечитељство внутрених дела С. бр. 1470/844 год.

⁴⁶ Исто.

Санитетске власти су наредиле физикусу вароши Београда др Карлу Белонију, да са једним чиновником правителства изврши преглед београдских апотека, да би се утврдило да ли издају лекове по рецептима оних лекара, који немају право праксе у Београду.⁴⁷ Том приликом у Делинијевој апотеци нађено је највеће „число“ (број) таквих рецепата писаних и од самог Делинија, који није имао право лечења ни лекарске праксе. Рецепти су од свих апотека узапђени и послати правителству уз тражење упутства како да се поступи ако би се та пракса још који пут поновила.⁴⁸

После годину дана, то јест 1845 године, кредитори су поново молили кнеза да им се дозволи да могу отворити Делинијеву апотеку за свој рачун, с тим што би за провизора имали дипломираног апотекара.⁴⁹ Ову њихову молбу кнез је доставио и овом приликом Попечитељству внутрених дела са питањем, да ли се стање у Београду у погледу треће апотеке променило од прошле године, односно, да ли су остале оне исте околности на основу којих је попечитељство дало тада своје мишљење.⁵⁰

Попечитељство је ово упутило управителству вароши да оно о овоме испошље своје мишљење. Физикусу вароши Београда је 22 октобра 1845 године одговорио, да трећа апотека може добро и сигурно опстати из следећих разлога:

1 „Он је као варошки физикусу имао голико посла да комотно може да опстане још једна апотека. Да у Београду има шест лекара, који живе од праксе, а да има још 5 који као такви дејствују”.

2 „Само житељство се увећало толико и не само то, већ да се оно све више и више из дана у дан увећава”.

3 „Разне злоупотребе у погледу лечења и лекова као и различита сујеверја, са којима се наш народ служи при лечењу, све више ишчезава. Народ се све више цивилизује и просвећује”.

4 „Што у осталој Србији нема апотека”.

5 „Што је Јеврејима забрањено да у будуће лекове продају. Исти су до скоро продавали доста лекова и тиме чинили велико зло и уштрб не само месним апотекарима него и самом житељству, са својим многобројним лажљивим лековима”.⁵¹

У овом истом акту попечитељство је тражило од управителства да оно да своје мишљење на који начин и под каквим условима би се могла установити та трећа апотека у Београду. Др Белони, варошки физикусу, на ово је одговорио у 4 тачке:

1 „Да је власник те нове апотеке и сам апотекар. Да по уредби та нова апотека има и „субјекта” т.ј. провизора”.

2 „Да је исти апотекар имућан човек да би могао отворити и држати једну добро снабдевену апотеку, а не да се апотека тек онако скрпи, као што је то био случај од пре неколико година са г-ном Делинијем”.

3 „Да ова трећа апотека мора бити на сходном месту, а не као што су до сада све на једној гомили. По његовом мишљењу за Београдску варош било би најзгодније, да је једна апотека до велике цркве, друга на Дорћолу а трећа на Теразијама до велике чесме”.

4 „Да се исти апотекар мора поновити тачно и савесно по важећим правилима за апотекаре. Да он поред ове своје дужности мора имати и одговарајућу награду, која би се највише састојала у томе, ако би му се право за апотеку везало са сталним условима свог опстанка”.⁵²

Из овога се може видети да је попечитељство стало на гледиште, да се може у Београду установити и трећа апотека, да се у Београду први пут потезе питање рејонирања апотека односно, како се тамо каже, да нису на гомили, већ да свака апотека има свој рејон и да се у Београду не може отварати апотека

⁴⁷ Совјет бр. 845 и Попечитељство внутрених дела С. бр. 730/844 год.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ Попечитељство внутрених дела С. бр. 1470/844 год.

⁵⁰ Попечитељство внутрених дела С. бр. 1843/845 год.

⁵¹ Исто.

⁵² Исто.

Сл. 5 — Део штајн-гефеса (апотекарског посуђа) Прве државне апотеке у Београду. На-лази се у подруму апотеке »Македо-нија«, Македон-ска улица бр. 32

где апотекар хоће, већ само у случају указане потребе и на месту које комисија буде одредила.

На овакво излагање и мишљење попечитељства од 29 октобра 1845 године Совјет је дао своје мишљење, да се ово не може односити на неку нову, другу апотеку већ само на Делинијеву, која би била отворена на тражење његових кредитора и да се њему и даље допусти да је може држати.⁵³ На ово је попечитељство наложило Управителству вароши да позове све кредиторе Делинијеве апотеке и да им саопшти да се они имају споразумети и договорити шта ће чинити и како се има са истом апотеком поступити. Ако се сагласе и међу собом договоре, да то код суда потврде и попечителству доставе.⁵⁴ Ово је било потребно да би се судски ова ствар окончала. У противном, да ће попечитељство отворити трећу апотеку у Београду по постојећим условима.⁵⁵ Сами кредитори на овом састанку нису се могли договорити. Једна група је тражила да се иста апотека прода и тако дуг наплати. Друга

група је тражила да се иста апотека врати самом Делинију и да се на тај начин дугови исплате.⁵⁵ Све је ово испослато 3 маја 1846 године Попечитељству правосудија да оно реши постојеће питање између Делинија и његових кредитора, јер је и само решење кнежево било да се Делинијево право не може одвојити.⁵⁶

Из једног акта Управителства вароши Београда од 13 априла 1845 године види се да је Делинијева апотека продавала лекове и отрове београдским дућанџијама, и да јој се издаје наређење да убудуће има издавати лекове само апотекарима.⁵⁷

Тридесетог марта 1846 године Антон Делини је упутио молбу попечитељству да му се апотека преда на његово располагање јер се он са својим кредиторима писмено поравнао пред судом и у присуству аустриског конзула. Они су то и у Управителству вароши потврдили, а један се од кредитора чак и обавезао да ће и даље новцем потпомагати апотекара Делинија.⁵⁸

⁵³ Совјет бр. 1027/844 год.

⁵⁴ Совјет бр. 1271 и Попечитељство внутрењих дела С. бр. 1470/845 год.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Исто.

⁵⁸ Управителство вароши Београда бр. 4774/846 год.

Једна специјална комисија била је одређена да испита предмет Делинијеве апотеке и њеног отварања. Ова комисија је 13 марта 1846 године дала своје мишљење да се иста може отворити и да може дејствовати као добра апотека, ако се само доведе у ред квалитет и количина лекова.⁵⁹

Двадесет и петог априла 1850 године Антон Делини је био општински лекар у Нишу те је био дао пуномоћје своме сину Андреји, да може, пошто се са својим кредиторима поравна, под његовим именом водити апотеку у Београду, а по одобрењу српског правителства и по дозволи кредитора да им се дугови исплате.⁶⁰ Његов син ће узети провизора, а правителство вароши Београда ће одредити комисију која ће се старати о истој апотеци и којој ће председавати варошки физикус. Он ће вршити преглед наручених лекова, овераваће инвентар апотеке, често и изненадно има је обилазити да би се уверио о добром њеном поступку. Стављено му је било у задатак да о њој подноси извештај у свом петнаестодневном рапорту.⁶¹

Андреја Делини ће у апотеци држати провизора, изученог апотекара све док он не буде сам „художества и науку апотекарску“ изучио и своју диплому добио и показао надлежној власти. Да се мора у свему повинovati постојећим законским прописима, као и онима који буду као нови важили. Да се апотека, која се сада налази на Дорћолу, без претходног одобрења Попечитељства унутрених дела не сме премештати. Провизор Делинијеве апотеке је био Карл Ебенштангер, који је у свему имао одговарати пред законима и који ће поучавати Андреју, који је као апотекарски ученик ступио у очеву апотеку.⁶²

Године 1841 првог јула земунски

жителј дипломирани апотекар Никола Марковић поднео је молбу да му се одобри отварање нове апотеке у Београду.⁶³ Октобра месеца исте године Попечитељство унутрених дела је одговорило преко аустриског конзулата да се достави молитељу да се његовој молби не може изићи у сусрет. Разлог је био тај што још није било решено питање Делинијеве апотеке.⁶⁴

Јануара 1841 године Главни воени штаб доноси своје решење да се лекови за воени шпитал не узимају више из чаршије, то јест грађанских апотека, већ да се постави један апотекар који би справљао лекове у самом шпитаљу.⁶⁵ Штаб-доктор Емерих Линдермајер, што би значило референт војног санитета, поднео је почетком јула 1842 године главном военом комесару рапорт у коме је тражио да се у Војној болници у Београду постави једно лице, које би помагало военом хирургу у справљању лекова.⁶⁶ Главни воени штаб је 15 јула под бр. 2439 спровео овај рапорт Попечитељству унутрених дела.⁶⁷ На овај рапорт је попечитељство одговорило 27 јула исте године, да је као свој предлог упутило Совјету на решавање питање установљавања апотеке при Београдском военом шпитаљу.⁶⁸

За справљање лекова при поменутом военом шпитаљу био је упућен магистар Ђорђе Богдановић, а кога је попечитељство упутило било по ранијем тражењу.⁶⁹ А шестог јула исте године Попечитељство унутрених дела тражи од Главног военог штаба да се Богдановић разреши досадашње дужности и упути правителственој апотеци ради замене правителственог апотекара, који одлази у иностранство за набавку лекова, који је осмог јула разрешен.⁷⁰ Године 1843 дужност апотекара военог шпитала вршио

⁵⁹ Управитељство вароши Београда бр. 5178/846 год.

⁶⁰ Исто.

⁶¹ Попечитељство унутрених дела С. бр. 403/850 год.

⁶² Попечитељство унутрених дела С. бр. 373/841 год.

⁶³ Исто.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Др Влад. Ђорђевић, *Историја Војног санитета*, књ. I, 175.

⁶⁶ Исто.

⁶⁷ Попечитељство унутрених дела, Главни воени штаб бр. 2439/841 год.

⁶⁸ Совјет бр. 143/843 год.

⁶⁹ Државна архива, Поклони и откупи, кртија 13 бр. 29.

⁷⁰ Попечитељство унутрених дела, Главни воени штаб бр. 2439/841 год.

је Ђорђе Ђорђевић, који је био споменут као лаборант апотеке Мате Ивановића.⁷¹

У деветој глави Устројенија шпитала централне војске 1844 године пројектована је и воена апотека при истом шпиталу.⁷² Године 1849 због великог посла у военом шпиталу упућује се као апотекар при тамошњој апотеци помоћник правителствене апотеке магистар Лазар Теодосијевић.⁷³

Уређење ових апотека у првој половини прошлог века у Београду имало је двоструко културни значај. С једне

стране Србија је тиме одмах стала у ред осталих културних земаља. А с друге стране што је тако ефикасно поведена борба противу примитивног лечења нашег народа, његовог сујеверја и бабских лекарија.

⁷¹ Др Влад. Ђорђевић, *Историја Војног саниитета*, књ. I, 80.

⁷² Попечитељство внутрењих дела С. бр. 156/841 год.

⁷³ Попечитељство внутрењих дела С. бр. 628/849 год.

LES PHARMACIES À BELGRADE DURANT LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XIXe SIÈCLE

N. L. JAKŠEVAC

Durant la première moitié du siècle écoulé, dans nos régions et même à Belgrade, les services de Santé civile de l'Empire ottoman se trouvaient à un niveau très bas. Les Autorités turques n'ont laissé en héritage à notre Etat après la Deuxième Insurrection ni hôpitaux ni pharmacies. Par conséquent il n'existait aucune réglementation concernant la détention et la vente de drogues quoique le commerce de celles-ci était assez développé. Le commerce de drogues était tout à fait libre. Chacun pouvait tenir, préparer et vendre des médicaments. Pour cette raison on trouvait dans des boutiques des drogues. Les boutiquiers étaient Turcs ou autres orientaux, des Grecs et des »Cincars« venant du Sud ou bien des Juifs venant d'Autriche.

Chacun avait le droit de s'occuper de l'art de guérir et tous ceux qui s'y distinguaient un peu acquéraient pour ainsi dire une sorte de patente. Ces guérisseurs, ou »hećim« comme on les appelait en turc, étaient des autodidactes ou bien ils avaient acquis leurs connaissances en servant chez des »hećim« semblables. La population de Belgrade soignait ses maux avec des remèdes que préparait généralement quelque personne âgée de la maisonnée, ou étrangère à la maison, et qui en avait l'habitude.

Telle était la situation en général de la pharmacie à Belgrade durant l'occupation turque et même pendant les premières années qui ont suivi la libération et l'instauration du jeune Etat Serbe, en d'autres termes jusqu'en 1815 lorsque un dénommé Anton Delini, venant de Zemun s'établit à Belgrade et que le Pacha turc, en signe de reconnaissance, l'adopta pour son médecin personnel et pour médecin de la garnison turque stationnée à Belgrade. Le prénommé médecin Delini possédait une pharmacie auxiliaire et soignait la population belgradoise d'alors.

Cette pharmacie auxiliaire s'y trouvait jusqu'en 1832, année où le premier pharmacien de Belgrade déposa plainte contre le médecin Delini.

Après avoir formé le jeune Etat Serbe à la suite du Deuxième Soulèvement, le prince Miloš a tout fait pour remplacer les »hećim« et »jatras« par de vrais médecins venant d'Autriche. De même il voulait remplacer les boutiquiers-apothicaires par de vrais pharmaciens, mais ceux-ci ne se montraient pas disposés à venir dans un pays où les conditions de vie n'étaient pas encore normalisées.

C'est ainsi que sur l'instigation de notre consul à Zemun, Mateja Ivanović, pharma-

cien diplômé, originaire de Zemun, s'adressa vers la fin de 1829 au Prince pour avoir l'autorisation d'ouvrir une pharmacie à Belgrade. Le Prince la lui accorda et ordonna aux Autorités de Belgrade de lui procurer un local à cet effet. Le pharmacien Ivanović trouva que le local qui lui convenait le mieux était le local se trouvant dans une maison appartenant aux Turcs, non loin du Palais actuel du Patriarche. D'après l'ordre du Vizir ce local fut mis à la disposition du pharmacien Ivanović, l'autorisant à l'arranger comme cela lui convenait.

Il ouvrit la pharmacie au début d'avril 1830, mais la population de Belgrade, malgré la pharmacie, continua à se soigner comme par le passé et à se procurer les remèdes comme elle le faisait du temps de l'occupation turque lorsqu'il n'y avait pas de pharmacie. Pareil état de choses portait des dommages matériels à la pharmacie nouvellement ouverte et le pharmacien Ivanović se vit obligé le 18 septembre de la même année de s'en plaindre au Prince ainsi qu'au frère de celui-ci, Jevrem qui était commandant de la ville de Belgrade. Le Préfet de la Ville de Belgrade convoqua les boutiquiers trafiquant avec des drogues et les menaça de confiscation de drogues et d'amendes pécuniaires s'ils ne cessaient leur commerce avec ces articles. Il exigeait aussi du médecin Delini de renoncer à donner à la population des médicaments mais de diriger les malades sur la pharmacie existante avec les ordonnances qu'il leur prescrivait.

En 1839 avec le passage des Autorités de Kragujevac à Belgrade, la pharmacie de l'Etat est également transférée et l'on installe celle-ci dans la rue principale de Balgrade dans l'immeuble de Garašanin. Une partie de la pharmacie de l'Etat étant restée à Kragujevac, son gérant se rendit à Budapest et à Vienne pour l'achat du mobilier, des accessoires et des récipients. A cette occasion il fit l'acquisition des caisses pour des herbes, des boîtes en fer blanc, de l'écusson, des plaques d'Esculape et d'Hygia, d'un alambic, de la machine à faire des pilules, etc.

Le 29 Novembre 1839 le Ministre des Finances fait promulguer le Règlement sur l'organisation de cette pharmacie d'Etat.

Un différend surgit en 1844 entre Ilić, chef de cette pharmacie et son assistant

Bogdanović. Une Commission d'enquête fut nommée. Le Ministère des Affaires Intérieures s'opposa à la fermeture de la pharmacie d'Etat avec l'argument que si le pharmacien est fautif, la pharmacie n'y est pour rien. Comme conséquence de cet incident en 1845 l'on promulgue la Loi sur la pharmacie d'Etat ainsi que sur les pharmacies privées, à laquelle les pharmacies à Belgrade et en province auront désormais à se conformer. De cette manière la Serbie eut la codification de la pharmacie bien avant d'autres pays d'Europe.

La pharmacie d'Etat livrait des médicaments à l'armée, aux écoliers sans ressources matérielles, à la population indigente, aux hôpitaux ainsi qu'aux médecins départementaux qui étaient obligés d'avoir des pharmacies de secours.

Mr. Delini qui tenait sa pharmacie à Šabac demanda en Septembre 1839 de pouvoir la transférer à Belgrade. L'autorisation lui étant accordée en 1840, il installe sa pharmacie dans le quartier appelé Dorćol dans la maison de Jakšić.

La question se posa alors de savoir si Belgrade avait besoin d'une troisième pharmacie. Le Docteur Beloni qui était le chef du Service de la Santé de la Ville de Belgrade fut consulté sur cette question et celui-ci prescrivit les conditions auxquelles l'ouverture de cette troisième pharmacie devait se conformer.

En 1841 l'Etat-major de l'Armée décida que les médicaments ne seront plus achetés en ville mais qu'un pharmacien sera préposé à la préparation de ceux-ci à l'Hôpital militaire. En 1844 fut décidée la création d'une pharmacie près de l'hôpital central de l'Armée.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Récipients de la réserve de la première pharmacie d'Etat à Belgrade
 Fig. 2 — Coffret des poisons «Venena» de la première pharmacie d'Etat à Belgrade
 Fig. 3 — Appareil de distillation de la première pharmacie d'Etat à Belgrade
 Fig. 4 — Partie de l'équipement du laboratoire de la première pharmacie d'Etat à Belgrade. (Presse à pilules, presse à teintures, spatules à bonbons, lampe à alcool, etc.)
 Fig. 5 — Une partie de l'inventaire de la première pharmacie d'Etat à Belgrade